

MONIKA SAJDAK
(UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI)

KRĄG DUCHOWIEŃSTWA KOŚCIOŁA ŚW. ANNY W ŚREDNIOWIECZU

STRESZCZENIE

Obecny, barokowy kościół św. Anny stoi na miejscu starszej świątyni, o której pierwsza wzmianka pochodzi z drugiej połowy XIV wieku. Ważnym wydarzeniem w historii tego miejsca było nadanie kościoła Uniwersytetowi Krakowskiemu w 1418 roku. W ten sposób stał się świątynią akademicką, którą jest do tej pory.

Artykuł przedstawia grono osób związanych z kościołem św. Anny od końca XIV wieku do jego przemiany w kolegiatę w 1535 roku. Do środowiska tego należeli członkowie Uniwersytetu Krakowskiego, duchowni związani w różny sposób ze świątynią oraz członkowie krakowskiej rady miejskiej. Mieli oni różnoraki wpływ na rozwój kościoła św. Anny. Są wśród nich plebani opisywanej świątyni, altaryści i wikariusze, z drugiej zaś strony – duchowni i członkowie uniwersytetu, nieszczędzący środków na rozwój kościoła. Osoby świeckie należące do tej grupy odgrywały główną rolę w krakowskiej radzie miejskiej w XIV i XV wieku. Byli to wielcy kupcy powiązani z dworem królewskim i wysokimi urzędnikami państwowymi.

SŁOWA KLUCZOWE

kościół św. Anny, Władysław Jagiełło, Uniwersytet Krakowski, plebani kościoła św. Anny

INFORMACJE O AUTORCE

Monika Sajdak
Wydział Historyczny
Uniwersytet Jagielloński
magtured@interia.pl

Obecny, barokowy gmach kościoła św. Anny stoi mniej więcej na miejscu starszej, gotyckiej świątyni, której opis znajduje się w wydanym na początku XVII wieku anonimowym *Przewodniku abo kościołów krakowskich krótkim opisaniu...*¹ oraz późniejszym dziele autorstwa Piotra Hiacynta Pruszcza *Stolecznego miasta Krakowa kościoły i klejnoty...*².

W 1689 roku rozpoczęła się rozbiorka starej świątyni i przygotowanie miejsca pod nowy, bardziej okazały i imponujący budynek. Tym samym skończył się ważny etap w historii zarówno kościoła św. Anny, jak i Uniwersytetu Krakowskiego. Niedługo potem Andrzej Stanisław Buchowski napisał monografię *Gloria Domini, super templum s. suum...*³, w której znalazło się miejsce na krótką informację o poprzednim kościele. Z opracowań uwzględniających czasy istnienia dawnej świątyni wydano jeszcze: *Wiadomości historyczne...* Ludwika Kosickiego (1833)⁴, *Kościół akademicki św. Anny...* Juliana Bukowskiego (1900)⁵, prepozyta omawianego kościoła, *Krótką wiadomość historyczno-artystyczną...* tegoż autora (1903). W 1935 roku Henryk Barycz napisał *Z dziejów kościoła św. Anny...*⁶.

Liczne odniesienia do starej świątyni znajdują się w książce Władysława Gasidły *Wokół konfesji św. Jana z Kęt...*⁷; istotne dla poruszanego tematu są również niektóre artykuły z publikacji zbiorowej *Studia z dziejów kościoła św. Anny ...*⁸, a zwłaszcza prace Elżbiety Piwowarczyk *Legaty testamentowe na kościół św. Anny (1400–1530)...* oraz Andrzeja Włodarka *Grób i nagrobek św. Jana Kantego...* Praca Ewy Piwowarczyk powstała na bazie ksiąg przechowywanych w Archiwum Państwowym w Krakowie: *Liber Testamentorum, Consularia Cracoviensia* i *Scabinalia Cracoviensia*. Autorka zebrała testamenty

¹ *Przewodnik abo kościołów krakowskich krótkie opisanie z widokami Krakowa, którego już nie ma*, Kraków 2000, s. 85–86.

² P. H. Pruszcza, *Stolecznego miasta Krakowa kościoły i klejnoty, co w nich jest wizerzenia godnego i zacnego krótko opisane przez Piotra Pruszcza Szczepana*, Kraków 1647.

³ A. S. Buchowski, *Gloria Domini, super templum s. suum, ad solennes Encaenior primitias Ecclesiae Collegiatae Crac. S. Annae ope Divinae Providentiae recenter à fundamentis erectae, relucens: et posteris brevibus literarum modulibus, M. Andreae Buchowski, ejusdem ecclesiae S. Annae, Canonici, enarrata. Die 21. Octobris. Anno Domini 1703*, Kraków 1703.

⁴ L. Kosicki, *Wiadomości historyczne o kościele akademickim św. Anny w Krakowie*, Kraków 1833.

⁵ J. Bukowski, *Kościół akademicki św. Anny. Monografia historyczna*, Kraków 1900.

⁶ H. Barycz, *Z dziejów kościoła św. Anny w Krakowie*, Kraków 1935.

⁷ W. Gasidło, *Wokół konfesji św. Jana z Kęt w kolegiacie św. Anny w Krakowie*, Kraków 2003.

⁸ *Studia z dziejów kościoła św. Anny w Krakowie*, red. Z. Kliś i T. Węclawowicz, Kraków 2009.

mieszczan krakowskich, a w nich także te, które zawierały zapisy na rzecz kościoła św. Anny.

Szereg wzmianek o opisywanej świętynie znajdziemy w obszernej literaturze poświęconej pochowanemu w kościele św. Anny świętemu Janowi z Kęt. Publikacje te zebrał Roman Maria Zawadzki⁹. Interesujące informacje zawierają także opracowania dotyczące historii Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁰. Biogramy duchownych, niektórych plebanów, prałatów i kanoników kościoła św. Anny znajdują się w *Słowniku polskich teologów katolickich*¹¹ oraz w książce Mieczysława Markowskiego na temat Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Krakowskiego¹², a także w *Słowniku historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego* Janusza Sondla¹³. Temat ten poruszał ponadto Jan Nepomucen Fijałek¹⁴. Należy także przypomnieć literaturę poświęconą średniowiecznemu szkolnictwu, w której znajdują się informacje o szkole parafialnej przy kościele św. Anny oraz jej nauczycielach. Chodzi przede wszystkim o monumentalne dzieło Antoniego Karbowiaka¹⁵, a także o nowsze prace Jana Krukowskiego¹⁶.

W niniejszym artykule podjęto próbę przedstawienia w zarysie grupy ludzi skupionych wokół kościoła św. Anny od końca XIV wieku do czasów utworzenia kolegiaty w 1535 roku. Był to okres interesujący pod względem zachodzących zmian. Warto wspomnieć choćby o nadaniu kościoła św. Anny Uniwersytetowi Krakowskiemu. Grono osób związanych z kościołem obejmowało jego gospodarzy, którzy posiadali w źródłach tytuł plebana, bogatych kupców krakowskich, wikariuszy, altarystów i członków uniwersytetu. Celem autorki artykułu jest przedstawienie ewolucji, jaka zaszła pod wpływem tych osób w obrębie kościoła św. Anny. Opisany został szereg darowizn i fundacji, które

⁹ *Bibliografia analityczna piśmiennictwa dotyczącego życia i kultu świętego Jana z Kęt*, oprac. R. M. Zawadzki, Kraków 2002.

¹⁰ H. Barycz, *Historia Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1965; *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, t. 1, red. K. Lepszy, Kraków 1964.

¹¹ *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. II–IV, Warszawa 1981.

¹² M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kraków 1996.

¹³ J. Sondel, *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012.

¹⁴ J. Fijałek, *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV w.*, Kraków 1898; idem, *Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, t. 1, Kraków 1900.

¹⁵ A. Karbowiak, *Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich*, t. 3, Petersburg 1898.

¹⁶ J. Krukowski, *Z dziejów szkolnictwa parafialnego Krakowa w okresie Odrodzenia*, Kraków 1986; idem, *Nauczyciele szkół parafialnych Krakowa w XVI w.*, Kraków 2007.

pozwołyły mu przetrwać i dobrze prosperować przez ponad sto pięćdziesiąt lat, a także dały zatrudnienie duchownym związanym lub nie z uniwersytetem.

W tym celu zostały przeanalizowane dokumenty zawarte w: *Codex diplomaticus universitatis studii generalis cracoviensis* (cz. 1–4)¹⁷, *Liber Beneficiorum...*¹⁸ Jana Długosza, *Wypisach źródłowych do dziejów Wawelu*¹⁹, *Cracovia artificum*²⁰, *Bullarium Poloniae*²¹, *Zbiorze dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*²² oraz dane znajdujące się w *Metryce Uniwersytetu Krakowskiego*²³ i *Księżce promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*²⁴. Ze względu na ograniczone rozmiary artykułu nie uwzględniono bardzo ważnego materiału źródłowego zawartego w *Acta rectoralia almae Universitatis Studii Cracoviensis*²⁵.

¹⁷ *Codex diplomaticus Universitatis studii generalis cracoviensis: continet privilegia et documenta quae res gestas academiae eiusque beneficia illustrant*, cz. I–IV, Cracovia 1870–1900 (dalej: CDU).

¹⁸ *Liber Beneficiorum dioecesis cracoviensis nunc primum e codice autographo editus*, [w:] *Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia*, Vol. 8, T. II, Kraków 1863 (dalej: LB).

¹⁹ *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1501–1515*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1965; *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1526–1529*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1984; *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1530–1533*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1986; *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1536–1538*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1989.

²⁰ *Cracovia artificum 1300–1500*, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1917; *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z najdawniejszych oficjalistów krakowskich lata 1410–1412 oraz 1421–1425*, oprac. B. Przybyszewski, Wrocław 1985; *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1433–1440*, oprac. B. Przybyszewski, Wrocław 1988; *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441–1450*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1993; *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 2001; *Cracovia artificum. Suplementa 1462–1475*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 2000.

²¹ *Bullarium Poloniae: litteras apostolice aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, Rzym 1982 (dalej: BP).

²² *Zbiór dokumentów Katedry i diecezji krakowskiej*, t. 1 i 4, Lublin 1965.

²³ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, Kraków 2004.

²⁴ *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV w.*, Kraków 2000 (dalej: LP).

²⁵ *Acta rectoralia almae Universitatis Studii Cracoviensis inde ab anno MCCCC-LXIX.: Continens annos 1469–1537*, Cracoviae 1897.

Do tej pory nie udało się ustalić dokładnej daty powstania kościoła św. Anny. Najstarszy znany dokument wspominający tę świątynię pochodzi z 25 września 1363 roku. Jest to suplika króla Kazimierza Wielkiego do Urbana V, wymieniająca także inne polskie świątynie, jak kościół św. Jana w Niepołomicach czy św. św. Feliksa i Adaukta w Rzeszowie²⁶. Nie udało się ustalić daty powstania kościoła św. Anny ani osoby, która go ufundowała. Wiadomo jedynie, że był to jeden z władców polskich. Informuje o tym Jan Długosz w *Liber Beneficiorum*²⁷, a także Władysław Jagiełło w swoim dokumencie z 1418 roku, w którym stwierdził, że prawo patronatu do kościoła św. Anny posiada po swoich poprzednikach, królach polskich²⁸. Świątynia wspomniana została także w dokumencie z 1381 roku, znanym z opracowania Juliana Bukowskiego²⁹, oraz dokumencie z 22 lutego 1391 roku, w którym Mikołaj z Gorzkowa wzywa plebanów wymienionych tam kościołów do zerwania stosunków z Anną, wdową po Mikołaju Czechu, wójcie krakowskim³⁰. Z XIV wieku pochodzi jeszcze zapis testamentowy Andrzeja Melczera w wysokości dwóch grzywien (*marca*) przeznaczony na budynek kościoła św. Anny³¹.

Na początku XIV wieku ulicę Szewską, Szczepańską i św. Anny w Krakowie zamieszkiwali między innymi Żydzi. 27 marca 1407 roku za namową kanonika wiślickiego, mistrza Budka, pospólstwo krakowskie wznieciło przeciwko nim zamieszki³². Podpalono żydowskie domy i magazyny. Ogień wkrótce przeniósł się na kościół św. Anny i budynki uniwersyteckie, które z trudem udało się uratować. Budowla została zniszczona do tego stopnia, że Władysław Jagiełło zarządził odbudowę³³. Powstała świątynia, zapewne ceglana z kamienną posadzką, przykryta dachówką, z murowaną dzwonnicy w kształcie wieży, wyposażoną w trzy dzwony i czwarty w sygnaturze. Do kościoła przylegał cmentarz otoczony murem i zabudowania (plebania i dwa browary). W przedsionku kościoła znajdowała się kapliczka, oddzielona od wnętrza żelazną kratą³⁴.

W 1401 roku król wyjednał u papieża Bonifacego IX przywilej, na mocy którego cystersi polscy pod groźbą ekskomuniki mieli pobierać nauki w Uni-

²⁶ *Monumenta Poloniae Vaticana*, Kraków 1914, t. 3, nr 422, s. 418.

²⁷ LB, s. 12.

²⁸ CDU, cz. I, s. 122.

²⁹ J. Bukowski, op. cit., s. 3

³⁰ *Zbiór dokumentów Katedry i diecezji...*, op. cit., t. 1, s. 172–173.

³¹ *Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa 1300–1400*, Kraków 1878, s. 217.

³² O spaleniu kościoła św. Anny, a także o tym, że świątyni nikt nie gasił, ponieważ broniono zabudowań uniwersyteckich, pisze: H. Zaremska *Żydzi w średniowiecznej Polsce. Gmina krakowska*, Warszawa 2011, s. 456–477.

³³ J. Bukowski, op. cit., s. 4–6.

³⁴ LB, s. 12.

wersytecie Krakowskim. Równocześnie obiecał wybudować dla nich osobną bursę. Tymczasowo zamieszkiwali plebanię św. Anny. Wśród przybyszów był przypuszczalnie znakomity teolog i filozof Jakub z Paradyża³⁵.

Pierwszym znanym plebanem kościoła św. Anny był Tomasz Nowko z Lelowa, kanonik sandomierski, wspomniany w źródłach w 1394 roku jako kapelan podskarbiego Hinczki, następnie 22 listopada 1398 roku jeszcze z tytułem: *praeceptor* (przełożony kolegium psalterzystów w katedrze wawelskiej³⁶), jako świadek na dokumencie Mikołaja, kanonika krakowskiego, wystawionym w Krakowie. Pełnił też funkcję podskarbiego nadwornego. Dopiero w 1400 roku został wpisany do metryki uniwersyteckiej w grupie plebanów³⁷, po tym, jak złożył datek na odnowienie *studium generale*. Uniwersytet przechowywał go we wdzięcznej pamięci, ponieważ ufundował katedrę gramatyki i retoryki, zwaną potem Nowkową. Zajmujący ją mistrz miał za zadanie codziennie wyklądać gramatykę lub retorykę³⁸. W 1406 roku ufundował altarię w katedrze wawelskiej, uposażoną na domu przy ulicy Grodzkiej w Krakowie³⁹. Jako gospodarz przeprowadził prace budowlane w kościele św. Anny, jak to wynika ze sprawy, którą prowadził z murarzem Mateuszem 12 marca 1408 roku⁴⁰. Tomasz Nowko zmarł pomiędzy 1410 a 1414 rokiem.

Na stanowisku zastąpił go prawdopodobnie Mikołaj zwany Baudissen (Bawdysen), syn Pawła z Krakowa, wpisany na listę jako jeden z pierwszych studentów Uniwersytetu Krakowskiego w 1400 roku. Od roku akademickiego 1403/1404 był magistrem, a w 1415 roku został dziekanem Wydziału Sztuk Wyzwolonych⁴¹. Przed 23 kwietnia 1416 roku otrzymał tytuł bakałarza biblijnego, w tym dniu wybrano go rektorem. Przed 18 października 1422 roku został licencjatem teologii, a przy końcu tego lub na początku 1423 roku otrzymał tytuł doktora teologii. Był przedstawicielem augustynizmu realistycznego. Znany jest jako autor zachowanych w Bibliotece Jagiellońskiej rękopisów *Expositio marginalis et interlinearis super decem libros Ethicae Nicomacheae Aristotelis* i *Principium super I librum Sententiarum*⁴². W 1411 roku został

³⁵ J. Fijałek, *Jakub z Paradyża...*, op. cit., s. 85 i n.

³⁶ K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu*, Kraków 1994, s. 120, przyp. 22.

³⁷ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 9; *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, op. cit., s.58; M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s.72.

³⁸ J. Sondel, op. cit., s. 397.

³⁹ M. Kowalczyk, *Wypominki Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1431/1432, 1453 i 1458*, [w:] *Colligite fragmenta ne permeant...: studia z dziejów Uniwersytetu Krakowskiego w średniowieczu*, Kraków 2010, s. 528.

⁴⁰ *Cracovia artificum...*, op. cit., s. 46, nr 168.

⁴¹ LP, s.4.

⁴² M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 170.

wybrany kanonikiem kolegiaty św. Floriana w Krakowie⁴³. Jako świadek pojawił się na dokumencie wystawionym 9 stycznia 1420 roku przez rektora Uniwersytetu Krakowskiego, Jana, ustanawiającym nową kolegiaturę w kolegium króla Władysława Jagiełły⁴⁴. W 1422 roku Mikołaj miał sprawę sądową z Mikołajem, zwanym Snycerzem z Krakowa, znanym w całym mieście artystą snycerskim. Pojawił się on w aktach sądu krakowskiego podczas pogromu żydowskiego na ulicy św. Anny w 1407 roku. Był proszony przez winowajców, aby ręczyć za nich w tej sprawie⁴⁵. 30 stycznia 1423 roku mianował swoim pełnomocnikiem prawnym magistra Piotra z Proszowic⁴⁶. Nie udało się ustalić, kiedy Mikołaj został proboszczem kościoła św. Anny. Zachowała się jedynie krótka wzmianka o tym fakcie w egzekwiach Zygmunta z Pyzdr, w których Mikołaj występuje jako nieżyjący. Zmarł zatem prawdopodobnie w połowie 1423 lub w 1424 roku. Zagadką pozostaje, czy na stanowisko mianowały go władze uniwersytetu, czy jeszcze król⁴⁷.

29 grudnia 1418 roku Władysław Jagiełło nadał Uniwersytetowi Krakowskiemu i opatowi klasztoru Cystersów w Mogile prawo patronatu do kościoła św. Anny⁴⁸. Niestety, dzieląc przywilej mianowania proboszcza pomiędzy uniwersytet i opata, nie ustalił, na jakich zasadach miało się to odbywać. Stało się to w kolejnych latach przedmiotem sporów między nimi.

Pierwszym plebanem, co do którego mamy pewność, że został mianowany przez uniwersytet, był Zygmunt, syn Hinczy z Pyzdr⁴⁹. W poczet studentów wpisano go w 1411 roku⁵⁰, w 1412 uzyskał stopień bakałarza *artium*⁵¹, w 1417 został magistrem (razem ze św. Janem Kantym)⁵², a w semestrze zimowym 1423 roku bakałarzem biblijnym. Po śmierci Mikołaja z Pyzdr studiował dalej pod kierunkiem Mikołaja z Kozłowa. Szczegóły jego dalszej kariery uniwersyteckiej nie są znane; wiadomo, że objął stanowisko profesora teologii i rektora. Zastąpił jako

⁴³ H. Barycz, *Baudissin Henryk Wolfgang*, „Polski słownik biograficzny”, t. 1, Kraków 1935, s. 357 (dalej: PSB).

⁴⁴ *Zbiór dokumentów Katedry i diecezji krakowskiej...*, op. cit., t. 1, s. 43–46.

⁴⁵ *Cracovia artificum.... 1410–1412 oraz 1421–1425*, op. cit., s. 80, nr 164.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 89, nr 188.

⁴⁷ O Mikołaju Baudissenie także w: M. Markowski, *Mikołaj Baudissen*, [w:] *Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii*, Wrocław 1964, s. 97; *Filozofia w Polsce: słownik pisarzy*, Wrocław 1971, s. 271.

⁴⁸ CDU, s. 122.

⁴⁹ *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 2000, s. 48; M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 134–136; S. Dobrzański, *Zygmunt z Pyzdr*, [w:] *Słownik polskich...*, op. cit., t. IV, s. 546–547.

⁵⁰ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 73.

⁵¹ LP, s. 7.

⁵² *Ibidem*, s. 11.

wybitny kaznodzieja w języku polskim. W Bibliotece Jagiellońskiej zachowały się jego wykłady wstępne do I, II i IV księgi *Sentencji* Piotra Lombarda oraz komentarz do I księgi. Opracował je na podstawie komentarza Piotra z Tarantazji do wspomnianych *Sentencji* oraz *Communis lectura Pragensis*. Do końca nie jest pewne jego autorstwo *Postylli dla studentów*, objaśniającej ewangelię niedzielną. Za Tomaszem z Akwinu uznawał teologię za naukę spekulatywną⁵³. Funkcję plebana sprawował zaledwie kilka lat, gdyż zmarł w 1428 roku. Mowę na jego pogrzebie wygłosił Jan Tempelfeld z Brzegu⁵⁴.

Zastąpił go Jan Czelp z Wielunia (de Welun), mieszczanin, bakałarz (1413) i magister (1420). W 1420 roku wyjechał on do Gniezna, gdzie pełnił obowiązki rektora szkoły katedralnej. W 1426 roku wrócił do Krakowa, żeby studiować teologię. Dwa lata później w *Liber Beneficiorum* został wspomniany jako proboszcz kościoła św. Anny⁵⁵. Jako rektora tegoż kościoła wymienia go także pod rokiem 1429 *Liber Promotionum*, gdyż dodatkowo pełnił funkcję dziekana Wydziału Sztuk Wyzwolonych⁵⁶. Według Długosza⁵⁷ zburzył on kościelny chór jako zbyt mały w stosunku do potrzeb wiernych, po czym odbudował go w bardziej okazałej formie dzięki cegłom dostarczonym przez Mikołaja Isnera, brata profesora Jana Isnera⁵⁸. W 1430 roku został rektorem Uniwersytetu Krakowskiego⁵⁹. Nie pozostał jednak w Krakowie, wyjechał do Sanoka, gdzie w 1429 roku był plebanem⁶⁰.

Po nim stanowisko objął Mikołaj z Kościana, pleban w latach 1435–1438. Po jego rezygnacji (odszedł na plebanię w Stróżyskach) obowiązki przejął Jan Janek zwany Janko. Jeszcze w 1438 roku Jan zwrócił się do Mikołaja, aby ten odzyskał dla parafii stracony przez niego ogród za kościołem na Piasku. Nie wiadomo, jak zakończyła się ta sprawa, niemniej w 1441 roku nowy pleban rzekł się swoich pretensji. 27 marca 1439 roku Jan miał bliżej nieokreśloną sprawę z Jakubem z Paradyża; odnośnie do tego sporu zachowała się jedynie krótka notatka⁶¹. Komendantem i wiceplebanem, który zarządzał parafią w imieniu Jana, był w latach 1440–1441 kapłan Stanisław⁶².

Wybór kolejnego gospodarza kościoła św. Anny wywołał zatarg pomiędzy uniwersytetem a Dominikiem, opatem mogiłskim. Ten ostatni samodzielnie

⁵³ M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 135.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ LB, s. 12.

⁵⁶ LP, s. 22.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ J. Fijałek, *Studia do dziejów...*, op. cit., s. 62.

⁵⁹ LP, s. 22.

⁶⁰ *Poczet rektorów...*, op. cit., s. 56.

⁶¹ *Cracovia artificum... 1433–1440*, op. cit., s. 108, nr 225.

⁶² *Cracovia artificum... 1441–1450*, op. cit., s. 31, nr 32.

mianował na to stanowisko magistra Jana Progera, co wywołało uzasadnione oburzenie w środowisku akademickim. Jednostronna nominacja spowodowała, że postanowiono spisać reguły mianowania proboszcza. Podjęto decyzję, że ilekroć stanowisko to zawakuje na skutek zgonu, odejścia czy z innych powodów, rektor, doktorzy i magistrzy wybiorą spośród siebie odpowiedniego kandydata i przedstawią go do akceptacji opatowi. Ten z kolei, aby kościół nie pozostawał zbyt długo bez gospodarza, będzie miał trzy dni na odrzucenie kandydatury, przedstawiając rozsądne argumenty. Następnie rektor, doktorzy i magistrzy mieli je przedyskutować. Jeżeli uznali je za słuszne, wybierali spośród siebie innego kandydata, którego opat musiał przyjąć⁶³.

Jan Proger, syn Jana z Krakowa, zapisał się na Uniwersytet Krakowski w semestrze letnim 1427 roku⁶⁴, został bakałarzem *artium* w 1430 roku, za dziekanatu Jana Czelpa z Wielunia⁶⁵. Nie wiadomo, kiedy otrzymał tytuł magistra. Objął stanowisko proboszcza w 1442 roku⁶⁶ i wkrótce stał się sprawcą innego zatargu z uniwersytetem. W katedrze wawelskiej znajdował się ołtarz św. Bartłomieja, do którego prawo patronatu miał Uniwersytet Krakowski. Po rezygnacji Jana z Bytomia beneficjum to w 1456 roku chciał zająć Jan Proger. Na skutek tego doszło do sporu z Bernardem Hesse, mianowanym przez wszechnicę. Ostatecznie altarystą ołtarza św. Bartłomieja został Jan Proger, który zastrzegł sobie w 1458 roku również altarię św. Jana Ewangelisty w katedrze wawelskiej⁶⁷. Nie był to koniec zmagania uniwersytetu z tym plebanem. Przy kościele św. Anny służyło dwóch wikariuszy, jeden dla mieszczan polskojęzycznych, drugi zaś dla niemieckojęzycznych. Byli to Mikołaj z Uniejowa, który mówił kazania w języku polskim, oraz Marcin z Kazimierza, głoszący je w języku niemieckim⁶⁸. Mikołaj miał zastępcę, Jana z Przemyśla⁶⁹. Proger nie zamierzał opłacać obydwu i chciał, aby przeszli na utrzymanie uniwersytetu, jednak jego władze, borykające się z ciągłymi problemami finansowymi, nie chciały na to przystać. Sprawę zajęła się Stolica Apostolska, przyznając rację Progerowi⁷⁰. Spór miał zapewne dalszy ciąg, jednak w opracowanych źródłach nie zachowały się dokumenty na ten temat. Objąwszy zarząd parafii, Proger mianował komendarzem albo wice-

⁶³ CDU, cz. 2, s. 16–17.

⁶⁴ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 133.

⁶⁵ LP, s. 23.

⁶⁶ 13 września 1445 roku występuje razem z Paszlarem, piekarzem krakowskim, w sprawie testamentu, zob. *Cracovia artificum... 1441–1450*, op. cit., s. 169, nr 405.

⁶⁷ BP, s. 227, 238, 248, 250 i 274.

⁶⁸ Obu zatrudnił Jan Proger jako wikariuszy. Mikołaj otrzymywał sześć grzywien, natomiast Marcin trzy grzywiny. *Cracovia artificum... 1441–1450*, op. cit., nr 586, s. 221–222.

⁶⁹ *Ibidem*, nr 32, s. 32.

⁷⁰ CDU, cz. 2, s. 144–156.

plebanem doktora dekretów, Michała z Krosnej, który sprawował ten urząd do 1459 roku. Michał, syn Wawrzyńca z Krosnej, wstąpił do uniwersytetu w semestrze zimowym 1427 roku⁷¹, bakałarzem *artium* został w 1430, a magistrem w 1433 roku⁷². Nie wiadomo, kiedy mianowano go doktorem dekretów.

Jan Proger pozostawił po sobie testament datowany na 7 grudnia 1471 roku, w którym ufundował w kościele św. Anny ołtarz pod wezwaniem św. św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty, uposażony rocznym czynszem szesnastu grzywien. Egzekutorami tego testamentu byli Paweł z Krakowa, profesor teologii i dziekan sądecki, Jan z Oświęcimia, kanonik św. Floriana w Krakowie, Florian, pleban kościoła św. Szczepana w Krakowie, Mikołaj, kanonik kolegiaty w Olkuszu, i Jan Splekogiel, altarysta w kaplicy św. Barbary w katedrze wawelskiej. Altarystą tego ołtarza, wymienianym w *Liber Beneficiorum*, był Jan z Szebni⁷³. Jan, syn Henryka Henrykowicza Skałka ze Szebni Szebieńskiego herbu Biberstein, był notariuszem publicznym, a od 1444 roku notariuszem konsystorza Rafała ze Skawiny. W latach 1451–1468 pełnił obowiązki prokuratora w sądach duchownych. Na prośbę Mikołaja Kalisza, wikariusza *in spiritualibus* krakowskiego (1456–1465), przyjął w jego konsystorzu w 1457 roku obowiązki notariusza. W 1468 roku kapituła krakowska zleciła mu obowiązki notariusza *negotiorum capitularum*. Równocześnie Jan był rektorem kościoła św. Stanisława na Skałce⁷⁴. Razem z bratem Jakubem ufundowali w katedrze wawelskiej przy ołtarzu Wniebowstąpienia Pańskiego św. św. Jakuba i Klemensa drugie ministerium, obciążone anniwersarzem. Jan sam został jego pierwszym altarystą drugiego miejsca. Wkrótce otrzymał ołtarz św. Aleksego i Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w kościele Mariackim w Krakowie, wspomnianą altarię w kościele św. Anny oraz prebendę dziesięciu tysięcy męczenników na zamku kamienieckim. Skałka był ulubieńcem Jana Rzeszowskiego, biskupa krakowskiego, który w 1471 roku mianował go swoim zastępcą w konsystorzu, a rok później kanclerzem. W tym czasie Jan Długosz starał się osadzić paulinów w kościele św. Stanisława na Skałce. Udało mu się nakłonić Jakuba Koniecpolskiego, aby zrezygnował z patronatu tamtejszej parafii, ale Jan zażądał za to odszkodowania. Długosz zrzekł się na jego korzyść dwóch kanonii: kieleckiej, należącej do prebendy szydlowieckiej, oraz sandomierskiej, zwanej Zajączkowską. W lipcu 1472 roku Skałka razem z Maciejem Błędowskim ręczył za biskupem Rzeszowskim, który wkrótce obdarzył go kustodią

⁷¹ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 138.

⁷² LP, s. 25.

⁷³ Szebnie – wieś w Polsce położona w województwie podkarpackim, w powiecie jasielskim, w gminie Jasło.

⁷⁴ B. Przybyszewski, *Krakowskie duchowieństwo parafialne przy końcu średniowiecza*, „Folia Historica Cracoviensia”, nr 2, 1994, s. 37.

kolegiaty kieleckiej. W 1473 roku starał się o kanonię w katedrze wawelskiej i został przyjęty na prebendę bodzowską położoną nad Wisłą naprzeciwko Zwierzyńca. Niestety, pojawił się jeszcze jeden kandydat na tę prebendę. Skądś udało się wybronić i w 1474 roku to właśnie on został mianowany kanonikiem krakowskim. W 1479 roku dokonał zamiany beneficjów z Adamem Dąbrowskim, dziekanem poznańskim. Za kanonię krakowską zrzekł się kanonii kolegiackich w Sandomierzu i Skalbmierzu oraz altarii św. Aleksego w kościele Mariackim w Krakowie. Instalował się także na kustodię w katedrze wawelskiej. Następca biskupa Rzeszowskiego, Fryderyk Jagiellończyk, mianował Jana swoim wikariuszem *in spiritualibus*. Skalka zmarł w 1499 roku⁷⁵.

9 kwietnia 1471 roku parafię św. Anny objął Jan Peiser z Pyzdr, bakałarz *artium* od 1420 roku⁷⁶ (szczegółów jego kariery uniwersyteckiej nie udało się prześledzić) i doktor dekretów. Został mianowany przez uniwersytet i zatwierdzony przez opata mogińskiego⁷⁷. Wikarym u św. Anny w tym czasie (1472) był Marcin z Przedecza z diecezji kujawskiej⁷⁸.

Następnym proboszczem został Maciej, syn Klemensa z Kościana, zapisany na studia w uniwersytecie w 1442 roku⁷⁹. W 1445 roku został bakałarzem *artium*⁸⁰; nie wiadomo, kiedy otrzymał tytuł magistra. Również nie wiadomo, w którym roku został doktorem prawa kanonicznego. Na Wydziale Prawa był profesorem dekretów. W niewiadomym czasie mianowano go kanonikiem kolegiaty św. Floriana, a potem katedry wawelskiej⁸¹. Był także altarystą w kaplicy zwanej Białuszyną (dziś Potockich) przy katedrze na Wawelu⁸². Maciej jako pierwszy zaczął spisywać cuda, które działy się w kościele św. Anny za sprawą Jana z Kęt. Złożenie do grobu tego świątobliwego profesora uniwersytetu, zmarłego 24 grudnia 1473 roku, otwarło nową kartę w historii kościoła św. Anny. Początkowo pochowano go w drewnianej trumnie pod amboną, żeby

⁷⁵ *Cracovia artificum... 1451–1460*, op. cit., s. 30–32; B. Przybyszewski, op. cit., s. 37.

⁷⁶ LP, s. 13.

⁷⁷ CDU, cz. III, s. 1–2.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 17–18; Przedecz (niem. Moosburg) – miasto w województwie wielkopolskim, w powiecie kolskim, na Pojezierzu Kujawskim.

⁷⁹ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 94; *Poczet rektorów...*, op. cit., s. 93; M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 191; S. Dobrzański, *Maciej z Kościana*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, op. cit., t. III, s. 17.

⁸⁰ LP, s. 37.

⁸¹ J. Sondel, op. cit., s. 795.

⁸² *Cracovia artificum... 1462–1475*, op. cit. Maciej z Kościana występuje na dokumentach z 28 stycznia 1475 roku, w sprawie Jana z Krakowa, szklarza (nr 225, s. 160), oraz 18 grudnia 1475 roku w sprawie z Janem Płoczychem z Krakowa (nr 272, s. 178). Wymieniony jako zmarły na dokumencie z 6 czerwca 1506 roku. Por. *Wypisy źródłowe... 1501–1515*, op. cit., nr 65, s. 57–60.

zaakcentować jego działalność kaznodziejską. Miejsce pochówku oznaczono kamienną płytą z heksametrycznym epitafium autorstwa Mikołaja Tauchena z Nysy, kanonika wrocławskiego, studiującego w Krakowie sztuki wyzwolone i prawo w latach 1459–1474. Tauchen był głównym kaznodzieją w kościele Mariackim i zdolnym poetą. Niemal natychmiast po śmierci Jan z Kęt zasłynął cudami, o których wieść ściągała do świątyni rzesze wiernych⁸³. W związku z rozwojem kultu, w 1539 roku ciało przyszłego świętego wydobyto spod ambony i umieszczono w cynowej trumnie. Została ona umocowana w ścianie kościoła za pomocą żelaznych wsporników. Kamienny nagrobek w kształcie sarkofagu ufundował Jakub Friedel z Kleparza starszy, profesor teologii, rektor i podkanclerzy uniwersytetu⁸⁴.

5 września 1488 roku, po śmierci Macieja z Kościana, uniwersytet mianował plebanem magistra Bartłomieja ze Żnina, syna Mikołaja, bakałarza prawa kanonicznego, za przyzwoleniem Marcina, opata mogińskiego⁸⁵. Bartłomiej zapisał się do uniwersytetu w 1454 roku⁸⁶, został bakałarzem *artium* (1458) i magistrem (1462). W 1480 roku sprawował funkcję dziekana Wydziału Sztuk Wyzwolonych⁸⁷. Wraz z parafią św. Anny objął tymczasowy zarząd altarii św. św. Wawrzyńca i Floriana w Zatorze. Znany był ze swojego gwałtownego charakteru, prowadził zatargi z Janem, aptekarzem z Małej Apteki, z Piotrem z Kwieciszowa z diecezji gnieźnieńskiej, a także z magistrem Stanisławem z Górki⁸⁸. W 1490 roku Bartłomiej był jednym z egzekutorów testamentu Mikołaja ze Stawu, profesora teologii i kanonika kolegiaty św. Floriana, który wyznaczył za siebie egzekwie w kościele św. Anny. W tym czasie wikarym był Szymon, syn Piotra z Książa, zapisany do uniwersytetu w 1478 roku⁸⁹. W 1506 roku biskup krakowski Jan Konarski na prośbę Bartłomieja powołał ministerium przy głównym ołtarzu kościoła św. Anny, a beneficjum to uposażył sumą dwunastu grzywien rocznego dochodu⁹⁰. Rok później doszło do sporu pomiędzy plebanem a doktorami Kolegium Większego o dochód z danin i pogrzebów kościelnych, które od zawsze należały do dochodów plebanii. Papież Juliusz II przychylił się do racji Bartłomieja⁹¹. Na piśmie z 13 stycznia 1491 roku pojawił się wikariusz u św. Anny, wspomniany wyżej Szymon z Książa⁹².

⁸³ W. Gasidło, op. cit., s. 22–35.

⁸⁴ Obecnie nagrobek znajduje się w kaplicy św. Jana Kantego w Collegium Maius.

⁸⁵ CDU, cz. III, s. 143.

⁸⁶ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 255.

⁸⁷ LP, s. 48, 58, 88.

⁸⁸ *Cracovia artificum... 1462–1475*, op. cit., s. 260.

⁸⁹ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 400.

⁹⁰ CDU, cz. III, s. 234–238.

⁹¹ CDU, cz. IV, s. 8.

⁹² CDU, cz. III, s. 165.

Z 1513 roku pochodzi dokument wymieniający Piotra Aurifabra Lubarta z Krakowa, profesora teologii, kaznodziei w kościele Mariackim i plebana św. Anny. Jego imię wzmiankowano przy zapisie trzech grzywien rocznego czynszu, uczynionym przez Marka Barbitonsora, zabezpieczonego na jego kamienicy przy ulicy św. Anny w zamian za śpiew antyfon *Salve Regina* i *De Pace* w kościele św. Anny⁹³. Piotr pojawił się także jako arbiter na dokumencie dotyczącym prawa patronatu dwóch ołtarzy – Wszystkich Apostołów w kościele św. Szczepana i św. Agnieszki w kościele Mariackim z 1 maja 1513 roku⁹⁴. Piotr Aurifaber Lubart (ok. 1470–1530) pochodził z Krakowa, wstąpił na uniwersytet (nie udało się ustalić roku) i po odbyciu studiów został bakałarzem *artium* (1491) oraz magistrem (1495). Dwanaście lat później wyjechał do Rzymu, gdzie otrzymał doktorat z teologii z ekspektatywą na profesurę i związane z tym beneficjum w uniwersytecie. Taki tok załatwienia sprawy wzbudził sprzeciw rektora i profesorów. Spór trwał do 1508 roku, kiedy Aurifaber, wsparty przez biskupa Konarskiego, otrzymał probostwo św. Anny. W 1512 roku występuje jako profesor teologii, nie ma jednak danych wskazujących na to, że został inkorporowany do Wydziału Teologii. Zachował się natomiast jego komentarz do Ewangelii według św. Mateusza i św. Marka oraz Apokalipsy św. Jana⁹⁵. W 1513 roku odszedł z uczelni i został biskupem sufraganiem płockim⁹⁶. Swój ogromny księgozbiór przekazał bibliotece płockiej⁹⁷. Po śmierci pochowano go w kościele Mariackim, gdzie niedawno odkryto jego płytę nagrobną⁹⁸.

Kolejnym plebanem św. Anny został Mikołaj Krab z Krakowa, bakałarz *artium* (1494)⁹⁹, a następnie magister (1498)¹⁰⁰. W 1522 roku był rektorem kościoła w Goszczanowie koło Turka. W kościele Mariackim w Krakowie posiadał altarię Zwiastowania Najświętszej Marii Panny i św. Augustyna, usytuowaną w kaplicy Krabusowskiej, zwanej także Rymarowską. Była ona związana z kolegium mansjonarzy mariackich w kościele św. Barbary, do których należał Mikołaj. Był on także stroną w sporze z Małgorzatą Rębieską z Rębieszowa o daną w zastaw perłę¹⁰¹. Znany jest również z dokumentu króla Zygmunta I z 20 marca 1533 roku, dotyczącego sporu o ogród w Nowej Wsi pomiędzy Maciejem Stawowym, dzierżawcą królewskim, a Mikołajem Krabem¹⁰².

⁹³ CDU, cz. IV, s. 41–42.

⁹⁴ Ibidem, s. 42–44.

⁹⁵ M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 213.

⁹⁶ H. Barycz, *Piotr Aurifaber Lubart*, PSB, t. 1, Kraków 1935, s. 187.

⁹⁷ M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 213.

⁹⁸ J. Sondel, op. cit., s. 81.

⁹⁹ LP, s. 118.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 124.

¹⁰¹ *Wypisy źródłowe... 1526–1529*, op. cit., nr 234–235, s. 120–121.

¹⁰² CDU, cz. IV, s. 122–123.

W dokumencie z 9 kwietnia 1530 roku Bartłomiej z Krakowa, altarysta kościoła św. Anny, upominał się o zapłatę za prace malarskie, które wykonał jako pomocnik słynnego iluminatora i malarza Stanisława Samostrzelnika w zdobieniu ksiąg, a także malowaniu obrazów o tematyce religijnej¹⁰³.

Kolejny etap w historii kościoła otwarło przekształcenie go w kolegiatę akademicką. Było to możliwe dzięki hojnemu zapisowi testamentowemu Michała z Turobina, zwanego także Michałem z Lublina, zmarłego w 1528 roku. Był to doktor dekretów, promowany we Włoszech lub Krakowie, który dzięki beneficjom zdobył znaczny majątek. Przeznaczył go na założenie kolegiaty oraz budowę domu i wyposażenie kolegium wikariuszów¹⁰⁴. Został pochowany w kościele św. Anny¹⁰⁵. W oparciu o jego legat z 27 października 1535 roku powstała kolegiata złożona z dwóch prałatur (prepozyta, dziekana), pięciu kanoników i siedmiu wikarii, którą oddano do dyspozycji Kolegium Większego. Dokument powołujący kolegiatę podpisał przychylny uniwersytetowi biskup Piotr Tomicki. Prepozyt miał być wybierany przez uniwersytet i opata mogilskiego spośród profesorów czynnych. Dziekana i kanoników mieli wskazywać doktorzy i magistry spośród członków Kolegium Większego lub Mniejszego. Wikariuszów wybierali z kolei doktorzy i magistry Kolegium Większego, a następnie kapituła św. Anny. Na czele kolegiaty jako pierwszy stanął Mikołaj Krab, dziekanem zaś został teolog Jan Prószyński¹⁰⁶.

W dokumencie z 17 stycznia 1536 roku wymieniono Jana ze Skalbmierza, zwanego także Madejem, jako wikarego wieczystego katedry na Wawelu, a od 1546 roku wicekustosza tamtejszego skarbcza. Posiadał altarię patronatu Kolegium Większego pod wezwaniem Bożego Ciała i Poczęcia Najświętszej Marii Panny w kościele św. Anny¹⁰⁷.

Parafia św. Anny istniała już w XIII wieku. Obejmowała ulicę św. Anny, niezidentyfikowaną ulicę Piekarską oraz połowę ulicy Garncarskiej, przy której znajdowała się bursa Jerozolimska aż do ulicy Wiślniej, następnie część ulicy Wiślniej z bursą *Pauperum* oraz ulicę Jagiellońską z *Collegium minus artistarum*, dalej część ulicy Szewskiej i teren pomiędzy bramą Szewską i furtką św. Anny¹⁰⁸. *Liber Beneficiorum* opisuje uposażenie kościoła św. Anny. Składały się na nie: dziesięć grzywien rocznego czynszu ze wsi Mydlniki, położonej nad rzeką Rudawą w parafii św. Szczepana w Krakowie, oraz dziesięć grzywien ze

¹⁰³ *Wypisy źródłowe... 1530–1533*, op. cit., nr 417, s. 22–23 i nr 457, s. 39.

¹⁰⁴ J. Sondel, op. cit., s. 841.

¹⁰⁵ W sprawie jego testamentu zob. *Wypisy źródłowe... 1526–1529*, op. cit., nr 292, s. 146.

¹⁰⁶ J. Bukowski, op. cit., s. 15–21.

¹⁰⁷ *Wypisy źródłowe... 1536–1538*, op. cit., nr 6, s. 3–5.

¹⁰⁸ LB, s. 12.

wsi Wrzoska (w tej samej parafii). W Czarnej Wsi albo Łobzowie pleban posiadał ogród, który przynosił trzy grzywny czynszu, z narożnego domu położonego naprzeciw szlacheckiego dworu Tęczyńskich miał trzy grzywny, z domu leżącego nieopodal Collegium Maius, zajmowanego przez krawca Mrocza – dwie grzywny, z domu w Kawiorach zamieszkałego przez Małgorzatę Kuśnierkę – jedną grzywnę, z drugiego domu w Kawiorach, zamieszkanego przez Agnieszkę Blaszkową – pół grzywny, z trzeciego domu połączonego z ogrodem w tej samej miejscowości uzyskiwał czynsz w wysokości jednego wiardunku¹⁰⁹.

We wnętrzu kościoła stały ołtarze, które dawały zatrudnienie i dochody altarystom. Obok ozdobnej niszy ściennej, w której kapłani po komunii obmywali ręce, zwanej *sacrarium*, znajdował się ołtarz, przy którym odprawiano mszę ku czci św. Anny.

Przed 1450 rokiem w kościele św. Anny erygowano ołtarz pod wezwaniem św. św. Piotra i Pawła, którego wyposażenie, zakupione za pieniądze niejakiego magistra Piczkowskiego, zostało zastawione u rajcy krakowskiego Jana Kletnera¹¹⁰. Co dalej działo się z tym zastawem i czy kościół odzyskał wyposażenie, nie wiadomo. W dokumencie opublikowanym w *Kodeksie Dyplomatycznym Uniwersytetu...* ołtarz ten wzmiankowany został w 1450 roku. Leżał po lewej stronie od wielkiego ołtarza¹¹¹.

3 marca 1457 roku Mikołaj Belonka z Nowej Wsi ufundował ołtarz pod wezwaniem św. Mikołaja. Został on uposażony domem zwanym Belonka, położonym naprzeciwko Collegium Minus. Altarysta tego ołtarza miał być wybierany spośród magistrów sztuk wyzwolonych¹¹². Dwa lata później na mocy umowy z egzekutorami testamentu Mikołaja z Brzeźnicy, plebana w Stróżykach, Jan Teschner młodszy¹¹³, rajca krakowski, i jego żona Małgorzata ustanowili altarię przy ołtarzu św. św. Piotra i Pawła w kościele św. Anny, uposażoną rocznym czynszem w wysokości czternastu grzywien. *Liber Beneficiorum* wspomina także o kaplicy ufundowanej przez Jana Teschnera¹¹⁴. Znajdował się

¹⁰⁹ Ibidem, s. 12.

¹¹⁰ Ibidem, s. 13; M. Starzyński, *Krakowska rada miejska w średniowieczu*, Kraków 2010, s. 290.

¹¹¹ CDU, cz. 2, s. 122.

¹¹² Ibidem, s. 185–189.

¹¹³ Rajca krakowski (1467–1470, 1474–1477, 1485, 1488–1495), burmistrz krakowski (1470, 1475–1477, 1490, 1494), zm. przed 11 VII 1496. M. Starzyński, op. cit., s. 287.

¹¹⁴ LB, s. 13; M. Starzyński, op. cit., s. 93–95, 273. Prawdopodobnie chodzi o Jana Teschnera starszego, uczestnika wydarzeń, w efekcie których zamordowano Andrzeja Tęczyńskiego. Jan był ławnikiem, a potem rajcą krakowskim (1435–1437, 1439–1443, 1446–1458, 1465), zm. przed 30 IX 1467.

tam ołtarz pod wezwaniem 11 Tysięcy Męczenników, gdzie altarystą był Jan Teschner, notariusz Jana Turzona, kustosza krakowskiego¹¹⁵

W 1472 roku Mikołaj Zarogowski¹¹⁶, kupiec krakowski, ufundował kaplicę w portyku kościoła św. Anny ku czci Wszechmogącego Boga, świętych Szymona i Judy Apostołów oraz Mikołaja Wyznawcy. Dodatkowo za osiem florenów rocznego czynszu altarysta miał w tej kaplicy odprawiać cztery msze w tygodniu. Pod koniec tego roku Mikołaj Zarogowski zapisał jeszcze siedemnaście cetnarów ołowiu na pokrycie dachu kaplicy. Świadkiem na tym dokumencie był Jan Teschner, obywatel krakowski¹¹⁷. Znajdował się tutaj ołtarz św. św. Szymona i Judy Tadeusza oraz św. Mikołaja, zatwierdzony przez papieża Innocentego VIII na prośbę Mikołaja z Gawron, kapelana tego ołtarza¹¹⁸. W czasie spisywania *Liber Beneficiorum* altarystą był niejaki Dobrul¹¹⁹. To samo źródło wspomina także ołtarz pod wezwaniem św. Walentego, do którego prawo patronatu posiadała rodzina obywateli krakowskich Morsztynów. W XV wieku miał wezwanie św. św. Stanisława, Waclawa, Wojciecha, Jana i Pawła¹²⁰.

W 1473 roku Mikołaj Materni z Bytomia, prezbiter z diecezji krakowskiej, zapisał w testamencie dwadzieścia dwie grzywny rocznego czynszu, w tym jedenaście grzywien na ufundowanie ołtarza Najświętszej Marii Panny w kościele św. Anny. Pierwszym altarystą został mianowany Kacper z Dębna (magister w 1471 roku), po jego śmierci w 1477 roku Błażej, syn Jana z Kazimierza, wpisany do Uniwersytetu w 1452 roku¹²¹. Magistrem został w 1462 roku. Stopień bakałarza biblijnego otrzymał w tym samym roku. Błażej przekazał swój księgozbiór bibliotece Kolegium Artystów, znajdowały się w nim kazania, traktaty teologiczne i dzieła biblijne¹²².

Erekcję ołtarza Bożego Ciała zaaprobował w 1485 roku Jan z Rzeszowa, biskup krakowski. Ufundował go bakałarz dekretów Jakub Grolok, pochodzący z węgierskiego Bardejowa, i Stanisław Kobyliński, doktor dekretów, który objął beneficjum, przeznaczając na ten cel sześćdziesiąt florenów węgierskich czynszu zabezpieczonego na kamienicy przy ulicy Grodzkiej. Po śmierci Kobylińskiego na jego miejsce miał przyjść magister nienależący do żadnego z kolegów. Niestety, niewielkie uposażenie ołtarza nie pozwoliło na spełnienie tego warunku. Dokument fundacji ołtarza wymienia wikarego kościoła św.

¹¹⁵ *Cracovia Artificum... 1462–1475*, op. cit., s. 160, przyp. 225.

¹¹⁶ Ibidem, s. 290. Mikołaj Zarogowski był rajcą krakowskim (1471–1478, 1480, 1482, 1486, 1487, 1490) oraz burmistrzem krakowskim w 1475 r.

¹¹⁷ CDU, cz. III, s. 17–18.

¹¹⁸ *Cracovia Artificum... 1462–1475*, op. cit., s. 160, przyp. 225.

¹¹⁹ LB, s. 13.

¹²⁰ Ibidem.

¹²¹ *Metryka...*, op. cit., t. 1, s. 370; M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 185.

¹²² M. Markowski, *Dzieje Wydziału...*, op. cit., s. 185.

Anny, Stefana¹²³. Dokumenty z lat 1531–1532 wspominają zmarłego altarystę tego ołtarza, doktora dekretów Jana Albina, oraz jego następcę Mateusza Łączkę, doktora obojga praw, kanonika wiślickiego, a także Mikołaja z Pokrzywnicy, doktora dekretów, patrona tego ołtarza¹²⁴.

3 sierpnia 1492 roku Maciej z Kobyлина, profesor teologii, dziekan Wydziału Sztuk Wyzwolonych i dziesięciokrotny rektor uniwersytetu, ufundował w testamencie altarię i kolegiaturę św. Donata, przeznaczoną dla wyznaczonego członka Collegium Maius¹²⁵. Ołtarz ten wspomniany został także w *Liber Beneficiorum*¹²⁶.

Dokument Jana Konarskiego, biskupa krakowskiego, z 25 maja 1517 roku wymienia na odwrocie Marcina z Jarosławia, altarystę nieokreślonego bliżej ołtarza w kościele św. Anny, oraz Jana z Radomia, kapłana w tymże kościele¹²⁷.

29 marca 1508 roku egzekutorzy testamentów doktora medycyny Alberta z Szamotuł i Jana Strzeżowskiego z Jarosławia ufundowali altarię drugiego ministerium pod wezwaniem św. Jana Jałmużnika i Trzech Króli przy ołtarzu pierwszego ministerium pod wezwaniem św. św. Jana Chrzcziciela i Jana Ewangelisty, uposażając je sumą czterystu trzynastu grzywien czynszu¹²⁸. Ołtarz św. św. Jana Chrzcziciela i Jana Ewangelisty, ufundowany przez Jana Progera, posiadał Jan z Szebni, a po jego śmierci od 11 marca 1500 roku Marcin z Krakowa, dziekan kolegiaty św. Floriana w Krakowie. Patronem tego ołtarza był magister Florian, pleban parafii św. Szczepana¹²⁹.

Z kolei w 1514 roku Adam z Bochynia, profesor medycyny, rektor w latach 1510–1511 i reformator ustroju Uniwersytetu Krakowskiego, ustanowił w testamencie bogatą fundację na rzecz emerytowanych profesorów¹³⁰.

W 1534 roku Piotr Tomicki, biskup krakowski, zaaprobował erekcję ołtarza Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny i św. Zuzanny przez egzekutorów testamentu zmarłego Świętosława, plebana w Imbramowicach. Został on uposażony ośmioma grzywnami rocznego czynszu¹³¹.

W kościele św. Anny znajdował się także ołtarz św. św. Stanisława i Jadwigi, który posiadał Jan Kuropłoch z Leśnicy, wikary w kościele Mariackim w Krakowie, oraz ołtarz św. Katarzyny Aleksandryjskiej, którego altarystą

¹²³ CDU, cz. III, s. 111–117.

¹²⁴ *Wypisy źródłowe... 1530–1533*, op. cit., nr 637, s. 124; nr 671, s. 137; nr 821, s. 194–195.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 188–190.

¹²⁶ LB, s. 13.

¹²⁷ CDU, cz. IV, s. 61–62.

¹²⁸ *Ibidem*, s. 8.

¹²⁹ *Cracovia Artificum... 1462–1475*, op. cit., s. 160, przyp. 225.

¹³⁰ J. Sondel, op. cit., s. 794–795.

¹³¹ CDU, cz. IV, s. 132–138.

w 1491 roku był kanonik Mikołaj Czepiel z Poznania. Mikołaj, zmarły w 1518 roku prawnik i dyplomata, w testamencie podarował uniwersytetowi swój księgozbiór, liczący około dwustu pięćdziesięciu pozycji. Zawierał on dzieła o treści prawniczej, filozoficznej i medycznej¹³². Wspomniane ołtarze nie były wymieniane w późniejszych opisach kościoła i trudno je zidentyfikować w jego przestrzeni. Altarystów zastępowali w ich obowiązkach lektorzy mszalni, tacy jak: Aleksy, Maciej z Grabna, Piotr z Kwieciszowa dzwonnik i Wawrzyniec z Abramowic. Do wymienionych wikarych należy jeszcze dodać Jana z Leśnicy i Jakuba, którym pomagali w prowadzeniu śpiewu kantorzy, jak Jan z Szydłowa¹³³ czy Michał¹³⁴.

Z powyższego zestawienia wynika, że większość plebanów św. Anny posiadała jakiś stopień naukowy, dwóch z nich było profesorami, a jedynie Tomasz Nowko, Mikołaj z Kościana i Jan Janek nie wystąpili w przebadanych źródłach z tytułem naukowym. Świadczy to o ich ścisłym powiązaniu z Uniwersytetem Krakowskim, który ukończyli, na którym kontynuowali kariery naukowe, a część z nich, jak Zygmunt z Pyzdr, była czynnymi wykładowcami. Także plebanów, których uniwersytet nie mianował, a więc Tomasza Nowko, fundatora katedry gramatyki i retoryki, Mikołaja Baudissena i Jana Progera łączyły z uczelnią różnego rodzaju powiązania. Gospodarze kościoła św. Anny obejmowali ten urząd w różnym wieku, niektórzy jako młodzi ludzie, pozostali w jesieni życia. Jedni pozostawali na nim przez całe życie, jak Jan Proger, dla innych był to tylko przystanek na drodze do dalszej kariery. Nie udało się ustalić reguły, według której ich wybierano. Na przykład Bartłomiejowi ze Żnina urząd ten trafił się niejako przy okazji. Po śmierci Macieja z Kościana uniwersytet zaproponował na to stanowisko Jana z Wysokiej, przydzielając mu kolegiaturę, z której usunęli Bartłomieja ze Żnina. Ten zaprotestował i zwrócił się o pomoc do kurii rzymskiej. Członkowie uniwersytetu skłonili go, aby wycofał tę apelację w zamian za stanowisko plebana św. Anny. Bartłomiej zgodził się zrezygnować z kolegiatury, obejmując w zamian parafię św. Anny¹³⁵. Jest to jednak jedyny przypadek, kiedy znane są okoliczności wyboru na ten urząd. Nie są znane kryteria, według których stwierdzano, czy dany kandydat nadaje się na to stanowisko. Dla przykładu Piotr Aurifaber Lubart był profesorem teologii, ale już Jan Czelp z Wielunia tylko magistrem sztuk wyzwolonych. Z dwunastu znanych nam plebanów dwóch

¹³² *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1: 1364–1775, oprac. J. Zathej, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz. Kraków 1966, s. 152. Więcej na ten temat zob. A. Lewicka-Kamińska *Renesansowy Księgozbiór Mikołaja Czepla w Bibliotece Jagiellońskiej*, Wrocław 1956.

¹³³ *Cracovia Artificum... 1462–1475*, op. cit., przyp. 225.

¹³⁴ Michał miał sprawę z Mateuszem z Rychwałdu 10 II 1444 roku: *Cracovia artificum... 1441–1450*, op. cit., nr 226, s. 121.

¹³⁵ *Cracovia artificum... 1462–1475*, s. 160, przyp. 225.

mianował prawdopodobnie król (co do Mikołaja Baudissena nie ma pewności), jednego opat mogiński, natomiast pozostałych najpewniej uniwersytet. Wikariusze i altaryści, z wyjątkiem magistra Jana Albina, Mateusza Łączki, Kacpra z Dębna i Błażeja z Kazimierza, nie posiadali stopni naukowych. Szymon z Książa nie zdobył tytułu naukowego, chociaż wiadomo, że wpisał się do uniwersytetu w 1478 roku.

Niewiele wiadomości na temat wikariuszy kościoła św. Anny dotrwało do naszych czasów. Znamy jedynie Marcina z Przedecza, Szymona z Książa, Jana z Leśnicy, Jakuba oraz dwóch kaznodziejów zatrudnionych jako wikariusze – Mikołaja z Uniejowa i Marcina z Kazimierza. Z pewnością było ich dużo więcej w ciągu opisanego okresu.

Spośród altarystów znani są: Jan z Szebni, Bartłomiej z Krakowa, Jan Teschner, Dobruł, Kacper z Dębna magister, Błażej z Kazimierza, student Uniwersytetu Krakowskiego, Jan Albin, doktor dekretów, Mateusz Łączka, doktor obojga praw, Marcin z Jarosławia, Marcin z Krakowa, Jan Kuropłocha z Leśnicy i Mikołaj Czepiel. Jak można zaobserwować, część z nich posiadała tytuły naukowe lub związki z Uniwersytetem Krakowskim.

Natomiast dobrodziejami kościoła byli w pierwszym rzędzie aktywni lub emerytowani członkowie uniwersytetu: Jakub Grolok, bakałarz dekretów, Stanisław Kobylński, doktor dekretów, Maciej z Kobylina, profesor teologii, Albert z Szamotuł, doktor medycyny, i Adam z Bochnia, profesor medycyny, Bartłomiej ze Żnina, dekretysta. Do drugiej grupy dobroczyńców należeli mieszczanie krakowscy: Mikołaj Zarogowski, Jan Teschner i Morsztynowie. Trzecią grupę stanowili duchowni: Mikołaj Isner, Jan Proger, Mikołaj z Brzeżnicy, Mikołaj Materni z Bytomia i Świętosław z Imbramowic.

CLERGY OF ST. ANNA CHURCH IN THE MIDDLE AGES

ABSTRACT

The present baroque church of St. Anna stands at the place of an older temple, which is the subject of the article. The first mention of St. Anna's church comes from the second half of XIV century. An important moment in the history of this place was when king Władysław Jagiełło in 1418 granted the church to the Cracow's University. In this way it became an academic temple, which it is till this time.

The article presents a group of people connected to St. Anna's church from the end of XIV century till 1535, when the temple became a collegiate church. To this group belong fellows of the University, clergymen in various ways connected to temple and members of the Cracow's town council, who had diversified influence on the development of St. Anna's church. Among them were presbiters of the described temple, al-

tarists and curates. On the other side clergymen and fellows of the University contributed to the development of the church. Secular persons belonging to this group, played a vital role in the Cracow's town council in the XIV and XV centuries. They were great merchants related to the king's court and high national officials.

KEYWORDS

church of St. Anna, king Władysław Jagiełło, Cracow's University, presbiters of St. Anna's church

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

1. *Liber Beneficiorum dioecesis cracoviensis nunc primum e codice autographo editus*, [w:] *Joannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera Omnia*, Vol. 8, T. 2, Kraków 1863.
2. *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1501–1515*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1965.
3. *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1526–1529*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1984.
4. *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1530–1533*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1986.
5. *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu z archiwaliów kapitulnych i kurialnych krakowskich 1536–1538*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1989.
6. *Cracovia artificum 1300–1500*, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1917.
7. *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z najdawniejszych oficjaliów krakowskich lata 1410–1412 oraz 1421–1425*, oprac. B. Przybyszewski, Wrocław 1985.
8. *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1433–1440*, oprac. B. Przybyszewski, Wrocław 1988.
9. *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441–1450*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 1993.
10. *Cracovia artificum. Suplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1451–1460*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 2001.
11. *Cracovia artificum. Suplementa 1462–1475*, oprac. B. Przybyszewski, Kraków 2000.
12. *Bullarium Poloniae: litteras apostolice aliaque monumenta Poloniae Vaticana continens*, Rzym 1982.
13. *Zbiór dokumentów Katedry i diecezji krakowskiej*, t. 1 i 4, Lublin 1965.
14. *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, Kraków 2004.
15. *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV w.*, Kraków 2000.

16. *Codex diplomaticus Universitatis studii generalis cracoviensis: continet privilegia et documenta quae res gestas academiae eiusque beneficia illustrant*, cz. I–IV, Cracovia 1870–1900.
17. *Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa 1300–1400*, Kraków 1878.

OPRACOWANIA

1. Barycz H., *Historia Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1965.
2. Barycz H., *Z dziejów kościoła św. Anny w Krakowie*, Kraków 1935.
3. *Bibliografia analityczna piśmiennictwa dotyczącego życia i kultu świętego Jana z Kęt*, oprac. R. M. Zawadzki, Kraków 2002.
4. Buchowski A. S., *Gloria Domini, super templum s. suum, ad solennes Encaenior primitias Ecclesiae Collegiatae Crac. S. Annae ope Divinae Providentiae recter à fundametis erectae, relucens: et posteris brevibus literarum modulis, M. Andreae Buchowski, ejusdem ecclesiae S. Annae, Canonici, enarrata...*, Kraków 1703.
5. Bukowski J., *Kościół akademicki św. Anny. Monografia historyczna*, Kraków 1900.
6. *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364–1764*, t. 1, red. K. Lepszy, Kraków 1964.
7. Fijałek J., *Jakub z Paradyża i Uniwersytet Krakowski w okresie Soboru Bazylejskiego*, t. 1, Kraków 1900.
8. Fijałek J., *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV w.*, Kraków 1898.
9. *Filozofia w Polsce: słownik pisarzy*, PAN, Wrocław 1971.
10. Gasidło W., *Wokół konfesji św. Jana z Kęt w kolegiacie św. Anny w Krakowie*, Kraków 2003.
11. *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1: 1364–1775, oprac. J. Zathej, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, Kraków 1966.
12. Karbowski A., *Dzieje wychowania i szkół w Polsce*, t. 3, Petersburg 1898.
13. Kosicki L., *Wiadomości historyczne o kościele akademickim św. Anny w Krakowie*, Kraków 1833.
14. Kowalczyk M., *Wypominki Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1431/1432, 1453 i 1458*, [w:] *Colligite fragmenta ne permeant... Studia z dziejów Uniwersytetu Krakowskiego w średniowieczu*, Kraków 2010.
15. Krukowski J., *Nauczyciele szkół parafialnych Krakowa w XVI w.*, Kraków 2007.
16. Krukowski J., *Z dziejów szkolnictwa parafialnego Krakowa w okresie Odrodzenia*, Kraków 1986.
17. Markowski M., *Nauki wyzwolone i filozofia na Uniwersytecie Krakowskim w XV w.*, „Studia Mediewistyczne”, nr 9, 1968.
18. Markowski M., *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kraków 1996.
19. Markowski M., *Mikołaj Baudissen*, [w:] *Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii*, Wrocław 1964.
20. *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, oprac. Z. Pietrzyk, Kraków 2000.

21. *Polski słownik biograficzny*, red. W. Konopczyński, Kraków 1935.
22. Pruszczyk P. H., *Stołecznego miasta Krakowa kościoły i klejnoty, co w nich jest wizerunku godnego i zacnego krótko opisane przez Piotra Pruszczyka Szczepana*, Kraków 1647.
23. *Przewodnik albo kościołów krakowskich krótkie opisanie z widokami Krakowa, którego już nie ma*, przygotowanie, wstęp oraz dalsze losy zabytków J. Kiliańczyk-Zięba, Kraków 2000.
24. Przybyszewski B., *Krakowskie duchowieństwo parafialne przy końcu średniowiecza*, [w:] *Folia Historica Cracoviensia*, No. 2, 1994.
25. *Słownik Polskich teologów Katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. I–IV, Warszawa 1981–1983.
26. *Słownik polskich teologów katolickich*, red. H. E. Wyczawski, t. II–IV, Warszawa 1981.
27. Sondel J., *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012.
28. Starzyński M., *Krakowska rada miejska w średniowieczu*, Kraków 2010.
29. Stopka K., *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu*, Kraków 1994.
30. *Studia z dziejów kościoła św. Anny w Krakowie*, red. Z. Kliś i T. Węclawowicz, Kraków 2009.